

J E S E N S K I V E Č E R

Francè Seljak

Prostorna soba. Filip Pirih jo je meril po dolgem in po čez. Osem korakov sem, osem korakov tja. Roke je tiščal v žepih, oči so mu bile uprte v tla. Mislil je: »Prav tako kot v ječi.« Nasmeh mu je raztegnil obraz: »Ubežal sem ji...« Njegov pogled je z ljubeznijo objel sive, z rožicami poslikane stene. Oklepale so ga tesno, pretesno. Bile so mu vendar ljubše kot negotova bodočnost v mračnem, sovražnem vzdušju med jetniki.

Pred njim je stala gospodinja, gospa Zofija: »Želite še česa?« Začudil se je. Kaj mu hoče? »Ne.« In ona: »Kako lepo je v Vaši sobi!« Ali mu namerava zvišati najemnino? Ni ji odgovoril. Ni rad odpiral svojega srca drugim. Gledal je v njene sivkaste oči. Videl je svet, ki se je porajal iz njegovih nemirnih mislih: nizek obokan prostor, na blazinah sedi vrsta belih ljudi, strmi v eno in isto točko. Pričakovanje neznanega? Ali ni slišal imenovati svoje ime? Pristopil je bliže, kakor da je hotel spoznati obraze. Gospa Zofija je vprašala: »Ali Vas motim v mislih? Saj grem.«

Ne, ni ga motila. Njega nihče ni mogel motiti. Živel je v drugem svetu, različnem od onega, ki ga je doznaval s svojimi čuti. Življenja, ki je vršalo okrog njega, večkrat ni razumel ne se ga zavedal.

Telo je živelo v sobi, ki se mu je bila v nekem oziru priljubila, tavalo med ljudmi, ki so mu bili od prvega hipa iz neznanega vzroka dragi in domači. Domači in vendar tuji. Bili so mu večkrat uganka, a on je bil uganka njim.

Kdaj je izginila gospodinja iz sobe? Že je znova grebel v svojo dušo. »V človeku so nekatera skrivnostna občutja, ki jih ni mogoče ne razumeti ne razodeti...« Sedel je in prižgal cigareto. Sam, sam, sam. Nad glavo so mu plavali kolarčki dima. Cigareta je gorela do konca, mu osmodila prste. Prižgal je novo... Telo je živelo svoje, samovoljno življenje, duša se je izgubljala preko planjav zemlje, skozi vsemirje človeških misli, ni poznala meja.

»Tako strahotno malo se ljudje razumemo!«

Dvignil se je in stopil do okna. Zunaj je ležal siv, mračen dan. Pod oknom cesta, vrsta kostonjev, zadaj železniška proga. Tračnice, očrneli grušč, plot. Za progo se je na levici razprostiralo polje, na desnici travniki in drevoredi. Njive so bile gole in puste. Rjava zemlja je bila od mokrote počrnela, svetlikala se je od vlage. Po strniščih so stopale vrane s počasnimi koraki ko črni misleci. Iz grmovja so pri-

leteli v veliki jati vrabci, posedli po polju. S počasnimi koraki je prišel človek in se razgledoval... Vrane so se dvignile, zletele v dolgem, lenem, polkrožnem letu, se ustavile v črnem gozdiču.

»Kra! Kra! Kra!«

Travniki so izgubili svoje zelenje in se pokrili z rumenkasto barvo. Dvoje, troje kokoši je bilo zašlo med breze, obračalo s kremplji mokro listje pod nogami, tožilo s kokodajočim glasom. Drevoredi so bili goli. Tu in tam je na osameli mladiki tičalo zlatorumeno peresce in trepetalo. Kljubovalo je vetru, ki je vel rahlo, rahlo skozi veje. Ni se hotelo ločiti od matere, z zadnjimi silami se je oklepalo življenja.

Ozračje je bilo težko. Iz megle je začelo drobno rositi. Kapljice niso bile vidne, komaj čutne. Zdelo se je, da prodirajo do mozga in se v mrzlem plašču ovijajo srca.

»Brrr!« Pirih se je stresnil. Jesen mu je legla na živce. Včasih je začutil že v noči, da lega megla na zemljo in vstaja vlaga od sten. Vselej mu je stopilo tudi v dušo. Občutil je težko, zastrupljeno kri. Pomračil je čelo in zaprl okno.

Ozrl se je po sobi... V mračnih dneh jeseni in zime se je spomnil svoje južne domovine z največjo bolestjo. V megli, v dežju, v snegu sta vselej posijala jasno nebo in solnce iz njegovega spomina. Zaprl je oči in gledal v duhu milino južnih gajev. Vdihnil je globoko; čutil je vonj cvetja in sadežev... V poletju je bila tudi ta dežela lepa. Zelena polja, čudoviti gozdovi, s pisanimi oblaki prepreženo nebo. Visoke planine, hudourniki in potoki, skrivnost temnih sotesk, čar divjih šum... Gledal je z odprtimi očmi, dihal s polnimi prsi. Za hip je pozabil, da je solnce v njegovi domovini svetlejšje, zemlja bolj gola, a bolj bliščeča in opojno vonjiva... V jeseni, ob sivih dneh brez solnce je začutil nemir ko ptica v kletki. Srce je zadrževalo ko struna, ni nehalo trepetati do pomladi.

To je usoda ubežnikov... Pirih si je poskusil ustvariti v svoji sobi vsaj dele svoje domovine. Spočetka se mu je zdelo to otročje. Pred drugimi se je tega početja celo sramoval. Ko je sedel sam med štirimi stenami, pozabil na življenje tam zunaj, mu je bilo toplo v srcu.

Ciprese, oljke, trte, pesem škražatov... Stene sobe so bile svetlo pobarvane in poslikane. Zeleni listi, rdeče in modro cvetje. Slike v pozlačenih okvirjih. V barvah solnce juga, da je ščemelo v oči. Melodije so trepetale v njih. V kotu je iz širokega lonca rasla cipresa. Ponarejeno južno cvetje. Umetna palma. Na mizi je ležal kamen, ki ga je bil pobral na

begu še na domači zemlji. Na svetlem robu je bil vklesan datum, še ura, ob kateri je bil zapustil dom. Portreti domačih mož. Fotografije znancev. Kujige, ki so našle pot za njim. unaj megla in dež, mraz in sneg, njegove oči pa so objemale te predmete, mu pričarale domovino. Skozi prosojne zastore je bila videti siva, neskončna praznina, kakor da je sam, sam, daleč od ljudi in od ostalega sveta. Polglasno je zažvižgal pesem, se potopil v njene zvoke. Slišal je peti svojo zemljo od visokih gora do morja. Tako se obleče v tujini Japonec v svileni kimono čepi na tleh in misli, da se nahaja v svoji domovini pod cvetočimi češnjami na praznik bogov.

Pirih je sedel in strmel skozi dim nove cigarete na kamen, ki je ležal na mizi. Ni pobral rodne zemlje in jo nesel s seboj. Pobral je kamen. To je imelo zanj svoj pomen. Vse, kar je utegnil zgrabiti v prvem hipu, kar je šlo v žepe in v nahrbtnik. Nad pisalno mizo je visela slika dečka s šopkom v rokah, Podolgovat, droben obraz, tenke, a velike ustnice. To je bil on.

Okoli tistega dečka se je sukalo vse, kar je bilo lepega v njegovi mladosti. Hiša med oljkami in češnjami, med smokvami in trtami. Njegov dom. Oče, mati, sestre. Vonj cvetic, solnce, pesmi po vseh rebrih in dolinicah. Skrivnostne noči, mesečina, vriskanje fantov. Iz zemlje in iz ljudi je prihajalo nekaj neznanega vanj. Kaj? Brez besede. Le občutil je: nekaj velikega, neumljivega...

Zajela ga je vojna. Odtrgali so ga od zemlje. Prvič je občutil siročstvo in skrivnostno bolečino. Nikoli se ne zave fant svoje prve ljubezni tako bridko, kot se je je takrat zavedel on. Domovina! Imela je čudovito podobo vonjajoče zemlje, blagglasnega jezika, noči in pesmi, šeg in navad, očeta in matere, bratov in sestra. Njena vroča kri je prepevala v njem. Daleč od doma je bil, še je slišal njeno melodijo. Učil se je v tuji besedi, a za slednjim izrazom je stala senca njegove ljubezni.

Mnogi so se brez moči izgubili v velikem morju. Niti sledu ni bilo za njimi. Pirih pa je znova pozdravil domovino. V neumljivi bridkosti, obenem v radosti mu je vzdrtelo srce.

Za mladega človeka je nevarnost opojna ko vino. Prvič trepetalo srce, drugič se trese telo od neumljive strasti. Živčni tresljaji pričakovanja in nekega strahu, zmagoslavni občutki uspeha mu postanejo vsakdanji kruh. Pozabljena je skrb za bodočnost, drzna misel zaničuje hipe ljubezni, mladost se je žrtvovala velikim ciljem. Zasmeh pridobitnikov: »Norec!« Hodi ob njem in so mu komaj do gležnjev. Ne-

vidijo njegove glave, ki je obžarjena od bodočih solnc.

Na dni mrzličnega boja, razočaranj, tveganja in zmag Pirih ni hranil spominov. Nekatere so požrli plameni. Drugi so ležali med sodnijskimi spisi. Obtežilno gradivo. Vse, kar mu je ostalo: nekaj slik skrivnostnih izletov, troje šopkov posušenih cvetic. Ostanki hipov ljubezni. Dekleta mu niso več pisala. Morda so ga že pozabila.

Sredi mrzličnega dela svoje preteklosti nikoli ni pozabil: treba bo vse pustiti in iti. Dvignil je glavo in se zamislil. Grenko mu je šlo skozi srce: Kam? V ječo? V tujino? Videl jih je, ki so šli pred njim. Na razpotju so krenili eni v železje, drugi so se izgubili v črni noči. Oboji so bili ko mrtvi. Koliko časa? Morda en dan, morda nekaj let. Stisnilo ga je v srce. Neredko se je z vso silo otepal malodušja. Vzravnal se je. Pustil bo delo, drugi bo stopil na njegovo mesto. Tako je bilo od vekomaj, na vseh koncih in krajih zemlje. Zadnji nikoli ne pade...

Pride dan, ko se zadrgejo okrog človeka niti tako tiho in nenadoma, da se sam tega ne zave... Ko je Pirih z grozo spoznal, da visi nad prepadom, se je grenko zamislil. To ni bila več slutnja, nekaj jasnega, neizbežnega je spreletelo njegovo zavest.

Vztrepetal je: »Ne ubežim!« To ni bil pogum, ne ničemnurna želja po mučeništvu. Z begom ni hotel izgubiti pravice do povratka v svojo domovino... Roké so segale po njem, oči so ga iskale, slišal je klice, krog preganjalcev se je ožil bolj in bolj. Občutek, ki ga še nikoli ni imel: nekaj se ruši in posiplje na njegovo glavo. Neznosne minute, v katerih se mu je zdelo, da visi med življenjem in smrtjo. Zgrabilo ga je za srce, da je zaječal. Žrtvovati človeško svobodo? Komu? Njegove telesne in duševne moči bodo ginile, polagoma bodo ljudje pozabili nanj. V grenkem trpljenju in boju se je odločevalo v njem.

Zmagal je trenutek... V noči je stopil na stezo in ko pijan stopal v negotovost. Vse, kar mu je bilo prej dragega in svetega, je napol pozabil, vdal se je omotici... Ali me ujamejo? Oči so gledale vročično, telo je trepetalo, duh je bil odsoten. Imel je občutek, kakor da stopa pod vislice, rablju naproti. Le iskrica upanja — redi noči je stal na vrhu hriba. Mesečina je obsipavala pobočja, v dolinah so ležale sence. Izrhl se je na jug, na tihe, temne obronke gora. Izven nevarnosti... Čudno se je prebudilo v njem. Teža se je bila zvalila s srca, nova mu je legla na dušo. Iz mrakov dolinic so vstajale neznanne postave pod svetlo nebo. Strahovi? Ali ne segajo roke po njem? V grmovju je za-

šumelo. Zdrznil se je. Odrgrgal se je z mesta, stopal s pospešeno naglico v drugo smer. Temne doline, vrhovi v mesečini, šepet gozdov. Samotna vas s cerkvijo. Lajež psov, vzdihli ljudi v spanju. Vse tiho, pokojno, za trudnega potnika stokrat težko.

Ubežnik nikoli ni pozabil tistih trenutkov. Stopil je na zemljo, na katero je pogosto mislil. Ljudje, kakor da se je po dolgi odsotnosti vrnil med znanca. Govoril je lahko besede, ki so se mu prej porajale v mislih, a so ostajale neme. Vse lepo, osrečujoče, vablivo... Iz dna duše pa mu je vstajalo nekaj drugega. V prvih dneh omame nerazločno, a od dne do dne jasnejše, močnejše, bolj opominjujoče.

Nova domovina? ... Vse, kar ga je obdajalo, je bil le spomin. Spomin pa je večkrat bolestnejši kot doživljena resnica. Včasih ga je zgrabilo z vso silo, da bi bil zakričal. Ali naj se vrne, se da ujeti, vreči v ječo? ... Iz daljave je gledal solnčne bregove, ki so mu ostali vtisnjeni v duši. Videl je v drob domače zemlje kot nikoli poprej. Vse se je krotovičilo in v bolečini zvijalo v njem.

Pretekali so bili meseci. Zdelo so se leta. Pred njegovimi očmi so vstajali blede obrazi tovarišev. Bili so daleč, a zdeli so se mu blizu, blizu. Gledali so ga nepremični, z ironičnim nasmehom, čakali sodbe... Sodbe je čakal tudi on. V nenavzočnosti. Sodnikova beseda ga bo za dolgo, morda za vedno odrezala od svoje domovine.

To je bila zadnja, najbolestnejša Pirihova misel... Nad pisalno mizo je visel z žeblički pritrjen izrezek iz časnika. Goste črke, sovražne, z žolčem prepojene besede. Med ostalimi imeni tudi njegovo ime. Nagnil se je nad mizo, zastrmel v papir, kakor da se hoče še enkrat prepričati, če je to v resnici on... »Filip Pirih«.

Razburil se je. Cigareto je vrgel od sebe. Postal mu je tesno med stenami... Znova je stopil k oknu in ga odprl. Megla, megla. Pršilo je gosteje. Vdihnil je polne prsi vlažnega zraku.

Vlak. Z juga... Skozi meglo in večerni zrak je z naglico raslo nekaj črnega in se mu približevalo. Iskre, dim, svit ognja. Ropot. Stroj se hrumel mimo. Neznani nemir v Pirihu se je povečal do bolečine. Od jutra ga je občutil, ni si ga znal razlagati. Ali bo videl znanca? Ali je prihajalo z vlakom kako sporočilo od doma. Vozovi. Okna. Vršela so mimo ko slike v omotici in izginjala. Nekatera okna so bila prazna. Na drugih so sloneli ljudje. Obrazi, obrazi. Pirih jih je lovil; dva, trije so se mu vtisnili v spomin. V predzadnjem vozu je slo-

nela na oknu neka ženska. Gospodična. Svetla obleka, nasmeh na obrazu. Pogledala je v Pirih, mu prikimala, zamahnila z roko — že je zatonila v mraku za kostonji.

Filip je stal ko okamenel. Ali se mu je tako zdelo, ali je že nekoč videl ta obraz? Ali ga ona pozna, mu prinaša kako vest, ali je čutila le v svoji prešerni radosti nepremagljivo željo, da mu pokima v pozdrav. Njen obraz se je znova prikazal izza kostonjev. Le za hip. Ozirala je po njem. Nato je ni bilo mogoče več razločiti.

Zaprli so okno in vzeli klobuk. Stopil je na ulico. Luči so gorele. Pločniki so se svetili od mokrote, na cestah je ležalo blato. Ljudje so se tihi, mračni izogibali z dežniki, hiteli na vse strani.

Pirih je stopil proti postaji. Ali bo srečal neznanke? Morda mu prinaša kako novico. Kakšno novico? Postal je na dežju. Nenadna misel: neumnost! Spomin: vozil se je v tujini in mahal z vlaka čisto tujim ljudem v pozdrav. Čemu? Iz neumljive radosti... Upanje je ugasnilo, porodilo se je drugo. Njena svetla obleka priča, da je prišla z juga. Vsaj videl jo bo. Tako se človek razveseli šopka cvetic iz svoje domovine.

Iz megle so vstajali ljudje ko pošasti in se znova potapljali vanjo. Polni tramvaj ljudi. Prihajale so kočije. Znova ljudje, tihi, zamišljeni; neznanost jim je mudilo v gosto meglo med hišami... Kje je ona? Filip je pogledal vsakogar v obraz. Ni je bilo. Ali je šla po drugi poti? Njena svetla obleka, edina med črnimi, mrtvaškimi haljami, mu ni mogla ubežati.

Pospešil je korake. Nekaj zapoznelih potnikov, ki so kramljali med seboj. Stal je pred postajo in povsili glavo. Ali se je varal? Morda je bila svetla postava le privid. Morda se gospodična vozi dalje...

Hotel je stopiti na peron, k vlakom, pogledati v slednje okno. Zdrznil se je. Iz megle za njim je prišel glas in ga prebudil iz misli.

»Zakaj si tako mračen, kakor da razmišljaš zločin?«

Preden se je Pirih ozrl, je videl v duhu znanca pred seboj. Jamšek s širokim obrazom, s pipo med zobmi, a roke je tiščal v žepih velike sukne. Po rogajočem se baritonu ga je spoznal. Še nikoli mu ni bila družba tako zoprna kot tisti trenutek. Počasi se je ozrl

»Ali je zločin najtežji, kar lahko človek razmišlja?«

Široko smejoči se obraz ga je v prvem hipu razdražil, a nato je vplival pomirjevalno nanj. Pomislil je: saj bi je ne našel. Morda je kaka vesela Nemka, ki se vrača prešerne volje z

- juga. Videl je roko, ki je zamahnila iz megle. »Pusti misli! Pojdiva rajši na izprehod!«
- »Ob takem vremenu?«
- I**n že je krenil z Jamškom v korak. Ali ni še v hujšem vremenu, v noči večkrat zablodil na polje?« Pustiti misli?« se je vprašal. Molčé sta stopala skozi dolg drevored. Brez dežnikov. Sukenj se je oprijemala vlaga. Pod nogami je žvekalo blato. Na golih mladikah veja so se nabirale debele kaplje. Zdaj zdaj je težko udarilo na klobuk.
- P**irih je nehote pogledal vsako žensko v obraz. Ob vsakem pogledu se je zdrznil: ali ni to ona? Imel je jasen občutek, da ga nekdo išče. Varljive duševne predstave so bile močnejše kot trezen razum.
- S**amota. Drevesa so bežala v ravnih vrstah na vse strani in se izgubljala v megli. Kakor skozi sive zastore je prodirala svetloba luči. V zatišju širokega kostanja se je stiskal parček. Dekle je poslušalo, fant je z živo kretnjo, s polglasno besedo dopovedoval svojo ljubezen. Trikrat je Pirih odprl usta, da bi izpregovoril. Vsakokrat mu je nekaj neznanega zaprlo besedo. Ne jesenski večer, nekaj drugega ga je težilo. Še Jamškov glas mu je prihajal na uho le kot iz neznanе daljave, iz megle.
- »Ta megla in tvoj obraz sta si podobna kot dvojčka. Ali se ti je kaj zgodilo?«
- »Nič,« je odgovoril Pirih v meglo. Pričakujem nečesa. Kaj, ne vem... Dan je tak. Taki dnevi me živo in bolešno spominjajo na domači kraj.«
- »Sentimentalnost,« je zamrmral Jamšek, ne da bi vzel pipo iz ust.
- P**irih je gledal v znanca. Pogosto sta hodila po istem drevoredu. Vsakokrat iste besede, isti odgovori. Ali sta samo obleka in kruh, ki merita človekovo srečo? Nekaterim je lahko Kitajska prav tako zlata domovina ko Slovenija. Ali niso še druga bogastva, cilji in hrepenenja, ki razganjajo človekovo dušo?
- T**i me nikoli ne boš razumel, je odgovoril Pirih glasu iz megle.
- »Nikoli,« je ob prvi luči zasijal široki obraz.
- »Če bi mene tako mučila misel po domu kot tebe, bi se vrnil.«
- »V ječo?«
- »Ker je tako, vzemi življenje kakršno je. Domovina je tam, kjer je svoboda.«
- »In kruh. Ne?«
- M**ed obema je stala vrsta kostanjev. Pirihu se je zdelo, da stoji med obema Himalaja do zvezd. Duševni prepadi so globlji kot zemski. Ni jih mogoče premostiti. Pirihu se je zdelo, da govori vrsti kostanjev, ne človeku, čigar medli obrisi so se zdaj zdaj prikazovali izza njih.
- R**es: nikoli me ne boš razumel. Ne gre samo za človekovo telesno usodo in svobodo. Ne za posameznega... So stvari, ki so samo skrivnost duše in ki jih povedati ni mogoče... Če bi me čakalo le nekaj mesecev ječe, morda leto, a bi bil nato svoboden, bi se dvignil in šel... Ali pa veš, kaj pomeni leto ječe? Poudarjam: ne bojim se telesnega trpljenja.«
- M**olk. Jamšek je mislil. Le slutil je, kaj mu je hotel Pirih povedati. Kdo mu prodre do dna?
- »Koliko let te čaka?«
- »Pet let, ker sem ubežnik.«
- G**oste, debele kaplje so padale na pot. Jamšek se je vzrl kvišku.
- »Kdaj bo sodba?«
- »Morda je že bila. Čakam sporočil...«
- N**oga mu je zastala. Tedaj mu je bilo nenadoma jasno, kaj ga je tako izredno vznemirjalo tistega dne. Gosposlična v svetli obleki... Ali je bila novica, ki je morda prihajala z vlakom, vzdrtela v njeni roki, ki se je dvignila v pozdrav? Živo upanje mu je zatrepetalo v duši.
- »Če me oprostijo, se vrnem.«
- U**panje je bilo tako veliko, sklep tako trden, da se je Pirih videl v duhu že na rodni zemlji. Nasmehnil se je. Korak mu je bodro pel po pesku. Nova vprašanja. Odgovarjal je le kratko, enozložno. Grenke in sladke misli so se borile med seboj. Poln je bil novih, svetlih predstav o življenju.
- Z Jamškom sta se vrnila v mesto. Na razpotju sta si stisnila roke in se poslovila...
- S**oba je bila že temna. Pirih je prižgal luč in se razgledal. Objelo ga je nekaj toplega... Nekdo je potrkal na vrata. Obstal je: kdo ga moti ob veseli predstavi skorajšnje vrnitve? Vstopila je gospodinja. Na ozkem obrazu ji je ležalo nekaj važnega, skrivnostnega, še v očeh ji je trepetalo. Pirih se je zdrznil.
- »Ali me je kdo iskal?«
- »Gospod s črnimi naočniki, ki vas večkrat obiše. Hotel Vas je čakati, a nisem vedela, kdaj se vrnete. Nekaj Vam je pustil na mizi.«
- M**ed knjigami je na vidnem mestu ležal izrezek iz časnika in pismo. Pirih se je skoraj opotekel do mize. Preden je prebral, je imel občutek, kakor da se mu je v hipu zrušilo vse upanje in potegnilo pol duše za seboj. Roka se mu je tresla. Oči so ko blazne, mrzlične preletele goste, umazane črke.
- »Osem let ječe.«
- T**o ga je zadelo ko smrtna obsodba. Težko, črno zagrinjalo se je spustilo pred njegovimi očmi. V telo mu je planila vročina in ga objela ko s plameni. Z vso težo se je spustil na stolico. Roke so mu obvisle. Brezizrazno je strmел v mizo.

»Ali je kaj hudega?«
Dvignil je pogled. Kdo ga vprašuje? Kaj dela ta ženska v sobi? Zdelo se mu je, kakor da stoji pred njim gospodična z vlaka, v svetli obleki, se mu nasmiha in mu rogajoče maha v pozdrav. Njegova usoda? Odgovoril je kot odsoten:

»Obsojen sem.«
Ali ona razume, kaj to zanj pomeni? Videl je suhe roke, ki so se dvignile in tlesknile pred obrazom. Usta odprta, oči prestrašene.

»Jezus, sveta devica Marija!«
Molk. Luč je mežikala, kakor da umira. Pomirila se je. Zunaj in v sobi — vse tiho. Le srce je kljubovalo, v sencih je tolklo.

»Ali Vas bodo prišli iskat?«
»Ne. Duh mu je bil odsoten, le usta so govorila. Obraz se mu je raztegnil v smeh. »Ne bodo me prišli iskat. Le — če se vrnem...«
»Saj ni treba, da se vrnete. Tako neumni niste. To pa ni tako hudo...«

Ženska se je oddahnila. Glas je bil zategel, pomirjevalen. Na Piriha ni vplival pomirjevalno. Ni tako hudo? Kako naj ji dopove? Če bi ji vzel življenje in ji vrnil samo prazno škatljico za njuhalmi tobak in ji dejal: »Ta prazna škatljica je odslej Vaše življenje...«
Kaj tedaj?

Gledala sta se. Na obrazu gospe Zofije je bilo nekaj materinskega, dobrega, skrbečega. Ali ga je v tistem hipu gledala v dušo, brala njegove misli? Nekaj mračnega je zlezlo na njeno čelo.

»Domov ne smete, to je res... Povejte mi, gospod, ali bo vojna? Med vojno je bila moka tako draga in še dobiti je ni bilo mogoče...«
Dvoje različnih čustev in mišljenj, dvoje ostrih nasprotij. Pirihi se je bal, da se ne bo mogel premagati v svoji srditi bolečini, v kateri bi bil bruhal ogenj in žveplo. Znova se je zasmel. Vstal je in zamahnil z obema rokama.

»Ne, ne bo vojne, gospa. Moka ne bo dražja, ne bo je zmanjkalo. Trpljenje in krivica sta bila vselej cenejša kot moka... Pustite me nočoj! Ne potrebujem ničesar več...«

»Ne bom Vas motila. Vem, da je hudo. Molila bom za Vas...«
Odšla je pomirjena.

Pirihi je bil sam. Prebral je pismo in izrezek še enkrat. V tretje. Znal ju je skoraj na pamet... Naslonil je glavo na roke. Strmel je v črke, kakor da še vedno ne more vsega razumeti. Misli so mu razganjale možgani. Čustva so ga žgala. Stopilo mu je pred oči vse, kar ga je trapilo ves čas, odkar je bil zapustil domovino. Hrepenenja, bojazni, trpljenje. Sredi vsega

tega je sijalo iz dneva v dan rahlo upanje. Nenadoma se je tudi to zrušilo v prah. Občutil je, kakor da so se zaprla težka, z železom okovana vrata za njim. Za vedno?

Odgovarjal mu je Jamškov glas, ki je prihajal iz megle... Zdelo se mu je, da še vedno stoji pred njim gospodinja, in trepetaje misli na podražitev moke... In vrsta ljudi, ki se je vdala kupčiji in pozabila svojo domovino? »Norec! Idealist!« Raztrgana suknja, upadel obraz, sivi lasje. Življenje v večnem pričakovanju, dolgo za milijone let... Slednjič grob, rože na grobu. Nanje bo padal iz megle jesenski dež kot tistega dne...

Ozrl se je po sobi. Spomini kot ostri žebli v srcu. Vse skupaj sladka laž? V njegovi duši je ležal trpek občutek otroka, ki je bil nenedoma izvedel: svetega Nikolaja ni več, ni ga bilo, prevelik bi postal za pajke. Skoraj sovražil je to otroško, posrečeno masko svoje domovine. Rad bi odprl okno, skozi katero bi planil živ vonj cvetja, blesk južnega solca, glas vesele pesmi...

Nekaj trenutkov je stal neodločen. Odprl je okno na stežaj... Mrzel zrak in vlažna megla sta mu puhnila v obraz. Strgal je krinko svojim sanjam. Bilo mu je, kakor da je v tistem hipu razkrinkal ves svet. Votel, čuden smeh. Gledati resnici v obraz, ne si delati prevare! Zunaj je noč, megla, dež... Noč, megla, dež, zapadel bo sneg, zapihali bodo vetrovi...

Nagnil se je skozi okno. Kvadrat svetlobe, senca v njem. Na golih konstanjih, na železniški progi luči. Tam zadaj tema, v katero je deževalo na drobno, brez prestanka, komaj slišno... Pirihi je poslušnil. Iz megle, izmed vej je bilo slušati cvrčanje. Ptice, ki so se ustavile na svojem pohodu na jug. Bila je že pozna noč, niso se mogle umiriti. Ali jih je tako divje razganjalo neutешno hrepenenje? Pirihi se je vprašal: ali je njihova domovina sever ali jug? Jug? Jug? Zaprl je okno...

S tal je z dlanmi na šipah in gledal v neznano, mislil neznano, čustvoval neznano. Kako neumno, da se moški sramuje svojih čustev in solza in bi jih še sam pred seboj najraje skrill! Čigav je bil obraz v šipi, čez katerega so lile solze? Katera velika bridkost je odprla studence neznanih globin? Noč je z molkom in mrakom vse zakrila...

Skozi okna so prihajali glasovi nemirnih selilk. Zjutraj so bili kostanji prazni... Skozi gosto meglo je ostro zabrlizgal vlak. Vozil je proti jugu, proti jugu...